

Osaamisen osoittamista hakemassa

Ammattiosaamisen näyttöjen kehittäminen pilotti- ja aineistoprojekteissa

Niina Nyysölä

Assistentti (vs.), YTM

Tampereen yliopisto, Ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus

niina.nyysola@uta.fi

Johdanto

Ammattiosaamisen näyttöjen kehittämisprojekti on ollut laajin 2000-luvun alussa ammatillisesta peruskoulutusta kehittävä hanke. Hankkeen tavoitteena on ollut pohjustaa näyttöjen käyttöönottoa kokeilemalla ja kehittämällä näyttöjen toteutusvaihtoehtoja sekä tuottamalla hyviä käytäntöjä koulutuksen järjestäjien tueksi näyttöön käyttöönottovaiheessa. Opetushallituksen koordinoima hanke on koostunut

useammasta tyypiltään erilaisesta alaprojektista, joilla jokaisella on ollut oma tehtävänsä näyttöjen kehittämisessä. Konkreettisimmin näyttöjen kokeiluun keskittyneet ja ulospäin eniten erottuneet projektityypit ovat olleet näyttöpilotti- ja näyttöaineistoprojekteja. Tässä artikkelissa keskitytään nimenomaan näiden projektien työskentelyn tuloksiin.

Olen seurannut vuosien 2002 – 2006 välisenä aikana näyttöjen kehittämistä pääsääntöisesti näyttöpilotti- ja näyttöaineistoprojektien näkökulmasta. Olen tuottanut Opetushallituksen toimeksi-

annosta kolme pilotti- ja aineistoprojektien toimintaa vuosittain kuvaavia väliraportteja, jotka on julkaistu Opetushallituksen julkaisusarjassa.¹ Tällä hetkellä julkaisuprosessissa on syksyn 2005–talven 2006 aikana kirjoittamani näyttöpilotti- ja näyttöaineistoprojektien toimintaa arvioivan loppuraportin käsikirjoitus. Toteutin lisäksi keväällä 2005 työelämäkarttoituksen Oulun seudun ammattiopiston Kontinkankaan yksikön hallinnoimaan näyttöjen yhteensovittamismahdollisuuksia sosiaali- ja terveystieteiden osastoissa ja terveysalalla selvittävään projektiin. Nämä kokemukset ovat tuoneet mukanaan kiinnostuksen ammattiosaamisen näyttöjen tarkasteluun ja tutkimiseen. Tämä artikkeli on yhteenveto näyttöjen kehittämishankkeesta vuosien 2000–2005 aikana ja pohjautuu Opetushallitukseen toimittamani loppuraporttini käsikirjoitukseen sekä edellisten vuosien väliraportteihini. Artikkelissa tarkastelen näyttöjen kehittämistä projektien näkökulmasta.

Mikä näyttöprojekti?

Opetushallituksen koordinoima näyttöprojektin taustat juontavat juurensa valtioneuvoston hyväksymään koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan vuosille 1995–2000. Kehittämissuunnitelmassa asetettiin tavoitteeksi uudistaa toisen asteen ammatilliset tutkinnot. Kyseiseen kehittämissuunnitelmaan pohjautuen opetusministeriössä päätettiin uudistamistyön periaatteista ja aikataulutuksesta 23.6.1988 päätöksellä 212/430/1998. Tässä päätöksessä lausuttiin tavoitteeksi *liittää uudis-*

tettaviin ammatillisena peruskoulutuksena suoritettaviin tutkintoihin mukaan näyttöön perustuva osoitus ammatillisten opintojen tavoitteiden saavuttamisesta. Päätös edellytti näyttöjen järjestämismallien selvittämisen aloittamista sekä näyttöjen huomioimista opetussuunnitelman perusteita määriteltäessä. Opetusministeriö asetti työryhmän selvittämään näyttöjen toteuttamista kolmessa perustutkinnossa, kartoittamaan näyttöjen toteuttamiskustannukset ja laatimaan ehdotuksen uudistuksen toimeenpanoprosessista. Opetushallintoa ja työntekijä- ja työnantaja-järjestöjä edustanut ryhmä tuotti työskentelynsä aikana muistion, joka on toiminut tästä asti yhtenä näyttöprojektin toiminnan kulmakivenä. Opetusministeriölle 3.6.1999 luovutetussa muistiossa ehdotettiin muunmuassa, että näyttöjen kokeilun toteuttamista varten perustettaisiin kolmivuotinen kehittämishanke. Hankkeen aikana

- selvitettäisiin näyttöjen erilaisia toteutusvaihtoehtoja ja niiden kustannusvaikutuksia,
- selvitettäisiin näyttöön osallistuvien osapuolten tehtäviä ja työnjakoa,
- kehittäisiin opetusjärjestelyjä sekä opiskelijoiden ohjaus- ja tukipalveluja,
- toteutettaisiin ja kehitettäisiin opettajien ja työelämän edustajien koulutusta,
- valmistettaisiin näyttöaineistoja,
- kehittäisiin menetelmiä näyttöaineistojen laadunvarmistukseen ja arviointiin sekä
- selvitettäisiin kansallisen arvioinnin ja näyttöjen yhdistämismahdollisuuksia (Näyttötyöryhmän muistio 3.6.1999).

¹Nyysölä, Niina (2006). *Näytöt ammatillisessa peruskoulutuksessa 2003. Väliraportti näyttöprojektien toiminnasta.* Opetushallitus.

Nyysölä, Niina (2003). *Näytöt ammatillisessa peruskoulutuksessa 2002. Väliraportti näyttöprojektien toiminnasta.* Opetushallitus.

Nyysölä, Niina (2003). *Näytöt ammatillisessa peruskoulutuksessa. Väliraportti näyttöprojektien toiminnasta vuosina 2000 ja 2001.* Opetushallitus.

Opetushallituksen ammatillisen koulutuksen linjalle hallinnollisesti sijoittuneessa kokeiluhankkeessa lähdettiin kokeilemaan ammattiosaamisen näyttöjä joulukuussa 1999. Tällöin käynnistettiin näyttöpilottiprojektit kehittämään näyttöjä yhdeksään samana vuonna uudistettuun perustutkintoon. Näyttöpilotteja käynnistettiin lisää vuosina 2000 ja 2001 kattamaan muut uudistetut perustutkinnot. Pilottien ensimmäiset toimintavuodet hoidettiin aluksi kansallisella rahoituksella, jonka jälkeen kehittämishankkeen rahoittajaksi valtion lisäksi tuli myös Euroopan sosiaalirahasto (esim. Nyssölä 2006b, 6). Näyttöhankkeen johtoon asetettiin johtoryhmä, jonka jäseniksi kutsuttiin laajasti edustajia Opetushallituksesta, opetusministeriöstä, ammattijärjestöistä, työmarkkinajärjestöistä, koulutuksen järjestäjistä, kuntien etujärjestöstä ja opiskelijajärjestöstä.

Näyttöhanke jakautui sisällöltään ja tavoitteiltaan erilaisiin projektityyppeihin eli **näyttöpilotteihin, näyttöaineistoprojekteihin, oppimistulosten arviointiprojekteihin, näyttökäytäntöjen levittämisprojekteihin** sekä **näyttöjen yhteensovittamisprojekteihin**. Näyttöjä koskevia projekteja on käynnistynyt kevääseen 2006 mennessä yhteensä 76 kappaletta, joista yli 60 on näyttöpilotti-projekteja ja näyttöaineistoprojekteja.

Näyttöjen kehittämisprojekti on koskettanut suoraan tai välillisesti miltei koko Suomea, lähes kaikkia perustutkintoja (ainoastaan yksi perustutkinto ei ollut mukana projektissa) ja useita työpaikkoja. Näyttökokeiluja on tehty määrällisesti suurella volyymilla, mistä kertovat Opetushallituksen tuottamat tilastot. Seuraavassa muutamia esimerkkejä hankkeen laajuudesta Opetushallituksen

ESR-projektien määrällisen seurannan IRIS-järjestelmästä saatujen tietojen pohjalta:

- Näyttöihin osallistui maaliskuun 2006 loppuun mennessä noin 14 200 opiskelijaa
- Näyttöjä annettiin projekteissa maaliskuun 2006 loppuun mennessä yhteensä noin 19 900 kappaletta
- Näyttötilaisuuksia järjestettiin noin 14 300 kappaletta työssäoppimiskoilla, oppilaitoksessa tai muissa yhteyksissä.

Näyttöhankkeen yhteydessä on tehty laajaa tutkimus- ja selvitystyötä. Tutkimusprojekteissa on selvitetty esimerkiksi näyttöjen aiheuttamia kustannusvaikutuksia (Laurila 2004), arvioitu aineistoprojekteja (Pipatti 2004), tarkasteltu näyttöjen vaikutusta ammatillisen koulutuksen laatuun (Vehviläinen 2004). Projektin alussa toteutettiin myös tutkimus, jossa vertailtiin näyttöjen toteuttamista muutamassa Euroopan maassa. (Virolainen 2001) Sähköisessä ja painetussa muodossa julkaistut tutkimukset ja selvitykset ovat olleet saatavilla kiinnostuneiden käyttöön pian niiden valmistumisen jälkeen.

Ammattiosaamisen näyttöjä kehittäneen projektin yhteydessä kuljetettiin varsinaisen kehittämistyön rinnalla ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamista ohjaavaa lainsäädäntötyötä. Lakiin ja asetukseen ammatillisesta koulutuksesta sisällytettiin vuonna 2005 muutokset, jotka määräävät ammattiosaamisen näyttöjen sisällyttämisen kaikkiin ammatillisiin perustutkintoihin sekä ohjaavat näyttöjen toteuttamista ja arvioimis-

ta.² Näyttöjä koskevan lainsäädännön syntymistä voidaan pitää koko näyttö-hankkeen merkittävimpänä tuloksena. On kuitenkin vaikea arvioida, miten paljon pilotti- ja aineistoprojektit ovat vaikuttaneet syntyneen lainsäädännön sisältöön ja mitkä seikat laissa ja asetuksessa ovat syntyneet erityisesti pilotti- ja aineistoprojektien myötävaikutuksesta. On kuitenkin mahdollista olettaa, että lainsäädäntöprosessin ja projekteissa tapahtuneen kokeilutoiminnan yhtäaika-suudella on ollut vaikutuksensa luotuun lainsäädäntöön. Pilotti- ja aineistoprojektien sekä näyttöhankeetta johtaneen näyttöjen johtoryhmän välillä löytyi hanketyöskentelyn yhteydessä sellainen keskustelukanava, jota pitkin projektien tekemät havainnot välittyivät myös lainsäädäntöprosessiin osallistuneen johtoryhmän jäsenten tietoisuuteen (Nyys-sölä 2006b, 24).

Miten näyttöjä kehitettiin pilotti- ja aineistoprojekteissa: projektien organisoituminen

Näyttöpilottihankkeissa etsittiin vastauksia näyttöjen organisointiin, toteuttamiseen, opiskelijan ohjaus- ja tukipalveluihin sekä näytön eri osapuolten kouluttamiseen. Aineistoprojekteissa puolestaan tuotettiin valtakunnalliseen käyttöön soveltuvia näyttöaineistoja koulutusohjelma- ja tutkintokohtaisesti. Pilotti- ja aineistoprojektit saivat suhteellisen vapaat käden projektiansa ja siellä tehtyjen kokeilujen toteuttamiseen. Opetushallitus ja ESR-viranomaiset ohjeistivat projekteja hankeorganisaation rakentamisesta sekä taloushallinnosta ja -seurannasta. Rahoituspäätöksen saaneilta koulutuk-

sen järjestäjiltä edellytettiin projektin paikallisorganisaation perustamista. Paikallisorganisaatioissa tuli olla projektin ohjaus- tai johtoryhmä sekä projektin sisällöllisestä toteuttamisesta että taloushallinnosta vastaavat henkilöt. Opetushallitus järjesti pilotti- ja aineistoprojekteille erilaisia koulutus- ja informaatiotilaisuuksia projektitoimintaan liittyen, samoin ESR-viranomaiset tarjosivat projekteille projektien taloudenpitoon ja hallintoon liittyvää koulutusta. Näyttöjen sisällöllistä kehittämistä koskeva Opetushallituksen ohjeistus tarkentui työskentelyn aikana.

Projektit raportoivat työskentelystään säännöllisesti laadullisten vuosiraporttiansa sekä kahdesti vuodessa toimittavien numeeristen seurantaraporttien muodossa. Lisäksi projektit tuottivat projektitoimintaa kuvaavan ja arvioivan laadullisen loppuraportin projektin päätymisen jälkeen.

Näyttöjen varsinainen kokeilu- ja kehittämistyö kuuluivat paikallisten projektiorganisaatioiden tasolla erilaisille suunnitteluryhmille. Ryhmät koostuivat suurimmaksi osaksi opettajista ja joskus myös työelämän edustajista. Suunnitteluryhmien vastuulla oli työstää projektin aikana erilaisia vaihtoehtoja näyttöjen toteuttamiseksi että kokeilla niitä käytännössä. Suunnitteluryhmien työskentelytavat vaihtelivat hankkeittain. Yhteistä suunnitteluryhmien työlle oli kuitenkin keskittyminen varsinkin projektin alkuvaiheessa näytön roolin määrittelyyn ja sen sijoittumiseen opiskelijan muussa arvioinnissa. Alkuvaiheen työskentelyä leimasi keskittyminen tutkinnon rakenteisiin ja sisältöihin.

²Laki ja asetus ammatillisesta koulutuksesta muutoksineen L 630/1998, L 479/2003, L 601/2005, A 811/1998, A 603/2005.

Pilotti- ja aineistoprojektit totesivat myös saaneensa projekti- työskentelyn myötä hyvät valmiudet näyttöjen käyttöönottoon.

Aineisto- ja pilottiprojektit tekivät hanketoimintansa aikana yhteistyötä sekä muiden projektien että projektiin varsinaisesti kuulumattomien koulutuksen järjestäjien kanssa. Yhteistyöoppilaitoksiin toimitettiin testattavaksi ja luettavaksi tuotettuja näyttöaineistoja ja muuta näyttöihin liittyvää materiaalia, lisäksi oppilaitoksissa kokeiltiin projekteissa kehitettyjä näyttöjen toteutusvaihtoehtoja. Kokeiluista saadun palautteen pohjalta aineistoja ja näyttöjen toteuttamista hiottiin ja kehitettiin edelleen ja testattiin useampia kertoja sekä oman koulutuksen järjestäjän oppilaitoksessa että yhteistyöverkostossa. Aineistoprojektit toimittivat valmiin aineiston projektinsa loppuvaiheessa Opetushallitukseen alakohtaisten asiantuntijoiden tarkistettavaksi ja kommentoitavaksi.

Näyttöpilottiprojektit kouluttivat projektitoimintansa aikana työpaikkaohjajia ja muita työelämän edustajia sekä

opettajia ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamiseen ja vastaanottamiseen. Näyttöjen vastaanottamisen ja arviointiin koulutettiin kaikissa näyttöprojekteissa Opetushallituksen tilastoinnin mukaan yhteensä noin 9000 opettajaa ja työelämän edustajaa. Muuta näyttöihin liittyvää koulutusta annettiin yhteensä noin 4 200 opettajalle ja työpaikkaohjajalle. Projekteissa koulutusta tarjottiin joko erillisissä näyttökoulutuksissa tai työpaikkaohjajakoulutusten yhteydessä. Koulutuksien rakennetta ja sisältöä kehitettiin saadun palautteen perusteella. Työelämän ja opettajien antaman palautteen mukaan koulutustilaisuudet koettiin tarpeellisiksi.

Näyttöjen kehittämisen keskeiset kysymykset

Keskeisimmät kysymykset näyttöjen toteuttamisen suunnittelussa liittyivät sekä pilotti- että aineistoprojekteissa näyttöjen sisältöön ja näyttöjen arviointiin. Projektitoiminnan alussa paneuduttiin tarkasti tutkinnon rakentamiseen ja opetussuunnitelman perusteisiin. Pilottiprojekteissa huomiota kiinnitettiin runsaasti myös näyttöjen tekniseen toteuttamiseen (esim. ehdotukset sopivista ympäristöistä näyttöjen antamiseksi, näyttössä osoitettavien opintokokonaisuuksien määrittäminen, näytön antamistavat). Huomiota kiinnitettiin runsaasti myös näyttöön liittyvän materiaalin selkeyteen ja luettavuuteen. Etenkin näyttöaineistoissa käytettyä kieltä hiottiin työelämältä saadun palautteen osalta runsaasti. Arviointiin liittyvät seikat muodostivat myös laajan osa-alueen, johon sekä pilotit että aineistoprojektit keskittyivät. Arvioinnin suunnittelun yhteydessä tuli löytää vastauksia mm. näyttöjen sijoittumiseen osaksi opiskelijan muuta arviointia, oikeiden arvioinnin kohteiden ja arviointikriteerien määrittelyyn, ar-

viointitapahtuman toteuttamiseen ja arvioinnin dokumentointiin.

Kaikkia ammattiosaamisen näyttöihin liittyviä asioita ei projektitoiminnalla voitu vielä ratkaista. Suurimmiksi haasteiksi näyttöjen toteuttamisessa tulevaisuudessa pilotti- ja aineistoprojektit näkivät loppuraporteissaan työelämän ja opettajien perehdyttämisen näyttöihin, koulutuksen kehittämisen ennen kaikkea opetussuunnitelman perusteiden osalta sekä näytöistä aiheutuvien kustannusten rahoittamisen. Työelämän perehdyttämisessä ensimmäisenä painopisteenä tulisi olla perusinformaation levittäminen ammattiosaamisen näytöistä. Perusinformaation tulisi projektien kokemusten mukaan tuoda työelämän edustajille selkeästi esiin, mikä ero ammattiosaamisen näytöillä ja näyttötutkinnoilla on, mitä ammattiosaamisen näyttöjen käyttöönotto merkitsee työpaikoille ja miten työelämän edustajat opastetaan näyttöjen vastaanottoon. Perustiedon levittämisen jälkeen työelämän edustajien perehdyttämisen painopiste tulee muuttua kohti näyttöjen käytännön toteuttamista työpaikoilla keskittyen erityisesti näyttöjen vastaanottoon ja arviointiin liittyviin osa-alueisiin. Projektien saaman palautteen mukaan työelämän edustajat jännittävät joskus näytön arviointia ja tuntevat opettajan tuen näytön arvioinnissa tarpeelliseksi. Opetushenkilöstön perehdyttämisen tulee niinkään tarjota tukea näyttöjen tekniseen toteuttamiseen alkaen näytön suunnittelusta sen arviointiin. Lisäksi näyttöperehdytyksen tulisi projektien näkemysten mukaan tarjota opettajalle näkökulmia siihen, miten omaa opettamista voisi suunnata paremmin vastaamaan näytön ja opetussuunnitelman tavoitteita.

Kokemukset projektityöskentelystä

Projektityöskentelystä saadut kokemukset olivat projektien toimittamien loppuraporttien mukaan pääosin myönteisiä. Näyttöpilotti- ja näyttöaineistoprojektien mukaan projektityöskentely lisäsi ja vahvisti koulutuksen järjestäjän ja työelämän välistä yhteistyötä, laajensi oppilaitosten välistä yhteistyöverkostoa, toi kokemusta projektimaisesta työskentelystä sekä vaikutti myönteisesti koulutuksen järjestäjän tekemää opetuksen kehittämistyöhön ennen kaikkea opetussuunnitelmien ja työssäoppimisen suhteen. Pilotti- ja aineistoprojektit totesivat myös saaneensa projektityöskentelyn myötä hyvät valmiudet näyttöjen käyttöönottoon.

Sekä aineisto- että näyttöpilottiprojekteissa projektityöskentelyn ongelmakohdat liittyivät projektihallintoon, ESR-käytäntöihin ja näyttöprojektien eriaikaiseen käynnistymiseen. Projektin hallinnoimiseen liittyvät ongelmat johtuivat useimmiten projektien toteuttajien tottumattomuudesta projektimaiseen työskentelyyn. Tästä oli seurauksena esimerkiksi epäselvyyksiä projektiin osallistuvien henkilöiden välisessä vastuunjaossa tai projektityöhön käytettävien aikaresurssien jakamisessa. ESR-käytännöistä kritisoitiin eniten runsasta raportointia. Samoin kritiikkiä saivat osakseen maksatusten ja projektin jatko-työskentelyyn liittyvien hakemusten pitkät käsittelyajat. Näyttöprojektien eli lähinnä näyttöpilottien ja näyttöaineistoprojektien eriaikainen käynnistyminen puolestaan koettiin projektitoimintaa häiritsevänä seikkana. Joissakin tapauksissa saman alan aineistoprojektit ja näyttöpilotit käynnistyivät eri aikoihin,

mikä aiheutti ongelmia esimerkiksi näyttöaineistojen testaamiselle. Näyttöpilotit joutuivat valmistamaan näyttöaineistoja itse saman alan aineistojen vielä puuttuessa ja kokeilemaan näyttöjä omien aineistojensa tuella.

Lopuksi

Arvioita ammattiosaamisen näyttöjä kehittäneen hankkeen onnistumisesta sen aikaansaamien tulosten eli ammattiosaamisen näyttöjen käyttöönoton suhteen on tässä vaiheessa vielä hankala antaa. Ensimmäiset arviot ammattiosaamisen näyttöjen toimivuudesta ja niiden järjestämiseen liittyvistä yksityiskohdista voidaan antaa vasta kun ne ovat olleet käytössä ensimmäisellä kolmivuotista tutkintoaan suorittavilla opiskelijaryhmillä. Kolmen seuraavan vuoden aikana olisi erityisen tärkeää kerätä koulutuksen järjestäjän tasolla tietoa näyttöjen toteuttamiseen liittyvistä mahdollisista kriittisistä pisteistä, havainnoida omasta näyttöjen toteutuksesta esiin nousseita mahdollisia hyviksi havaittuja käytäntöjä ja varata riittävästi resursseja näyttöjen toteuttamisesta vastaaville opettajille heidän tekemänsä kehittämis- ja kokeiluyöhönsä.

Näyttöpilotti- ja näyttöaineistoprojektit ovat tehneet tärkeän pohjatyon syksyä 2006 ja näyttöjen käyttöönottoa varten kokeillessaan erilaisia vaihtoehtoja näyttöjen käytännön toteuttamiseksi. Projektien luomista malleista ja toteutusvaihtoehdoista ainakin osa näkyy myös Opetushallituksen tuottamassa Ammattiosaamisen näytöt käyttöön-oppaassa. Oppaseen on otettu mukaan projekteissa tehtyjä kokeiluja ja projektien arvioita näistä. Projektien kokeilemat mallit tarjoavat näyttöjen toteutusta pohtiville koulutuksen järjestäjille,

opettajille ja työelämän edustajille vaihtoehtoja ammattiosaamisen näyttöjen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioimisessa.

Lähteet

Ammattiosaamisen näytöt käyttöön- opas (sähköinen versio). Opetushallitus tammikuu 2006. <http://www.oph.fi/amatillinenesr>. Luettu 27.3.2006.

Laurila, H. 2004. Näyttöjen kustannusvaikutusselvitys. Opetushallitus.

Nyysölä, N. 2006a. Näytöt ammatillisessa peruskoulutuksessa 2003. Väliraportti näyttöprojektien toiminnasta. Opetushallitus.

Nyysölä, N. 2006b. Kokeilusta todelliseen kehittämiseen. Näyttöpilotti- ja näyttöaineistoprojektien toimintaa vuosina 2000 – 2005 kuvaava loppuraportti. Käsikirjoitus (ei julkaistu).

Opetushallituksen Iris-järjestelmästä saadut tilastot 29.3.2006.

Pipatti, P.-M.. 2004. Näyttöaineistot toisen asteen ammatillisessa peruskoulutuksessa. Opetushallitus.

Vehviläinen, J. 2004. Ammattiosaamisen näyttöjen vaikutukset ammatillisen koulutuksen laatuun. Opetushallitus.

Violainen, M. 2001. Ammatillisen peruskoulutuksen näytöt Englannissa, Saksassa, Hollannissa ja Tanskassa. Opetushallitus.

